

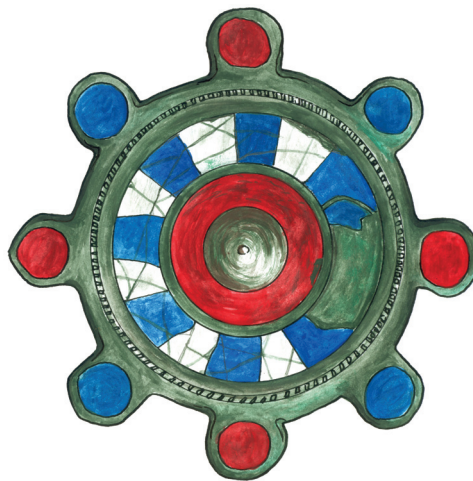
PAŃSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE
w Warszawie

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

BULLETIN ARCHÉOLOGIQUE POLONAIS

TOM (VOL.) LVIII
2006

WARSZAWA 2006 VARSOVIE

**WIADOMOŚCI
ARCHEOLOGICZNE**

TOM LVIII

Redaguje zespół / Editorial staff:

mgr Jacek Andrzejowski (sekretarz redakcji / managing editor), dr Wojciech Brzeziński (redaktor naczelny / editor in chief),
prof. dr hab. Teresa Dąbrowska (zastępczyni redaktora naczelnego / subeditor), mgr Grażyna Orlińska,
mgr Radosław Prochowicz, mgr Andrzej Jacek Tomaszewski, doc. dr hab. Teresa Węgrzynowicz

Tłumaczenia / Translations:

Anna Kinecka, Marta Stasiak-Cyran, Andrzej Jacek Tomaszewski
Jacek Andrzejowski

Skład i łamanie / Layout:

JRJ

Rycina na okładce: emaliowana zapinka brązowa
z Babiego Dołu-Borcza, pow. Kartuzy (rys. L. Kobylińska)

Cover picture: enamelled bronze disc brooch
from Babi Dół-Borcz, distr. Kartuzy (drawn by L. Kobylińska)

© Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, 2006

© Autorzy, 2006

Państwowe Muzeum Archeologiczne jest instytucją kultury
finansowaną przez
Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego

Sprzedaż detaliczna publikacji Państwowego Muzeum Archeologicznego, w tym egzemplarzy archiwalnych, prowadzona jest w salach wystawowych muzeum, ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa. Płatność gotówką; wystawiamy rachunki i faktury. Ponadto nasze książki i czasopisma można zamawiać w PMA, tel. +48 (22) 831 32 21–25/110 lub pod adresem internetowym wydawnictwapma@pma.pl

Cennik wydawnictw, wykaz publikacji i pełen spis zawartości czasopism PMA: <http://www.pma@pma.pl/wydawnictwa>

Adres redakcji / Editorial office:

Państwowe Muzeum Archeologiczne
ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa
tel.: +48 (22) 831 32 21–25/141,152; fax: +48 (22) 831 51 95; e-mail: j.andrzejowski@pma.pl

SPIS TREŚCI

Contents

ROZPRAWY

- Elżbieta Ciepielewska, Schyłkowopaleolityczne i mezolityczne materiały krzemienne z badań powierzchniowych w międzyrzeczu Pilicy i Wisły 3
Final Paleolithic and Mesolithic flint materials from surface surveys between the Pilica and Vistula rivers
- Barbara Bargieł, Kultura strzyżowska w świetle znalezisk grobowych 65
The Strzyżów Culture in the light of burial finds
- Jan Schuster, O późnych zapinkach kapturkowych (A II 41) 101
Late spring-cover brooches (A II 41)

MISCELLANEA

- Anna Drzewicz, Niezdobiony naszyjnik brązowy z haczykowatym zapięciem ze zbiorów Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie 121
Bronze plain neck ring with hooked terminals from the collection of the State Archaeological Museum in Warsaw
- Anna Strobilin, Pęsetka brązowa z cmentarzyska kultury oksywskiej w Wyczechowie, pow. kartuski 127
Bronze tweezers from Oksywie Culture cemetery at Wyczechowo, distr. Kartuzy
- Magdalena Mączyńska, Agnieszka Urbaniak, Prowincjonalnorzymska zapinka tarczowata z cmentarzyska kultury wielbarskiej w Babim Dole-Borczu, pow. kartuski 145
Provincial Roman disc brooch from Wielbark Culture cemetery at Babi Dół-Borcz, distr. Kartuzy
- Magdalena Mączyńska, Uwagi o niektórych typach zapinek II grupy serii wschodniej Oscara Almgrena 159
On selected variants of Oscar Almgren group II, eastern series, brooches
- Jacek Andrzejowski, Łukasz Maurycy Stanaśzek, Hanna Mańkowska-Płiszka, Modła, grób 169 – pierwsza trepanacja czaszki z okresu wpływów rzymskich z ziem polskich 185
Modła, grave 169 – first skull trepanation from the Roman Period at the territory of Poland
- Aleksandra Żórawska, Grób kultury wielbarskiej z cmentarzyska z wczesnej epoki żelaza w Tynwałdzie na Pojezierzu Iławskim 201
A Wielbark Culture grave from an Early Iron Age cemetery at Tynwałd in Iława Lake District

MATERIAŁY

- Andrzej Jacek Tomaszewski, Schyłkowopaleolityczne i mezolityczne materiały krzemienne z cmentarzyska kultury grobów klozowych w Wieliszewie 209
Final Paleolithic and Mesolithic flint materials from a Cloche Grave Culture cemetery at Wieliszew
- Teresa Węgrzynowicz, Cmentarzysko kultury grobów klozowych w Wieliszewie, pow. legionowski 215
Cemetery of Cloche Grave Culture at Wieliszew, distr. Legionowo
- Radosław Prochowicz, Osada z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu rzymskiego w Strzyżowie, pow. hrubieszowski, w świetle badań z lat 1935–1937 i 1939 265
Late Pre-Roman and Roman Period settlement from Strzyżów, distr. Hrubieszów. Insights from investigation made in 1935–1937 and 1939

Andrzej Maciałowicz, Cmentarzysko kultury przeworskiej z młodszego okresu przedrzymskiego w Suchodole, pow. sochaczewski Przeworsk Culture cemetery from Late Pre-Roman Period at Suchodół, distr. Sochaczew	283
ODKRYCIA	
Marek Zalewski, Rogowy harpun z rzeki Wilgi An antler harpoon from the Wilga river	371
Jerzy Libera, Niecodzienny zabytek z Polesia Lubelskiego An unusual artefact from Polesie Lubelskie	372
Jerzy Libera, Barbara Matraszek, Znaleźiska grobowe (?) kultury mierzanowickiej na Mazowszu Burial finds (?) from the Mierzanowice Culture in Mazowsze	374
Tadeusz Wiśniewski, Unikatowy zabytek spod Starachowic A unique find near Starachowice	375
Marek Florek, Siekierka brązowa z miejscowości Senisławice, pow. kazimierski Bronze axe from Senisławice, distr. Kazimierza Wielka	377
Mirosława Andrzejowska, Łukasz Maurycy Staniszek, Groby klozowe na warszawskiej Sadybie Cloche graves from Sadyba in Warsaw	378
Radosław Prochowicz, Szpila holenderska ze stanowiska 4 w Tomaszach, pow. ostrołęcki Holstein pin from Tomasz, distr. Ostrołęka, site 4	384
Zbigniew Nowakowski, Nowe znaleziska z Kamieńczyka, pow. wyszkowski New finds from Kamieńczyk, distr. Wyszaków	388
Piotr Łuczkiwicz, Perespa – kolejne cmentarzysko z okresu rzymskiego ze wschodniej Lubelszczyzny? Perespa – a previously unknown Roman Period cemetery from the eastern Lublin Region?	390
Renata Madyda-Legutko, Judyta Rodzińska-Nowak, Joanna Zagórska-Telega, Prusiek, pow. sanocki, stan. 25. Pierwsze cmentarzysko ludności kultury przeworskiej w polskich Karpatach Prusick, distr. Sanok, site 25. The first Przeworsk Culture cemetery recorded in the Polish Carpathians	394
Jacek Andrzejowski, Łukasz Maurycy Staniszek, Andrzej Grzymkowski, Nieznane cmentarzyska z okresu wpływów rzymskich w Żmijewie Kościelnym i Żmijewie Gajach, w pow. mławskim New cemeteries from the Roman Period at Żmijewo Kościelne and Żmijewo Gaje, distr. Mława	401
Aleksandra Rzeszotarska-Nowakiewicz, Cezary Sobczak, Ażurowa zapinka ze wsi Szczeberka, pow. augustowski – import czy naśladownictwo? Openwork brooch from Szczeberka, distr. Augustów: import or imitation?	407
Marek Florek, Wczesnośredniowieczny pochówek szkieletowy z Sandomierza Early Medieval inhumation burial from Sandomierz	410
WYKAZ SKRÓTÓW	413

ANDRZEJ JACEK TOMASZEWSKI

SCHYŁKOWOPALEOLITYCZNE I MEZOLITYCZNE MATERIAŁY KRZEMIENNE Z CMENTARZYSKA KULTURY GROBÓW KLOSZOWYCH W WIELISZEWIE

FINAL PALEOLITHIC AND MESOLITHIC FLINT MATERIALS FROM A CLOCHE GRAVE CULTURE
CEMETERY AT WIELISZEW

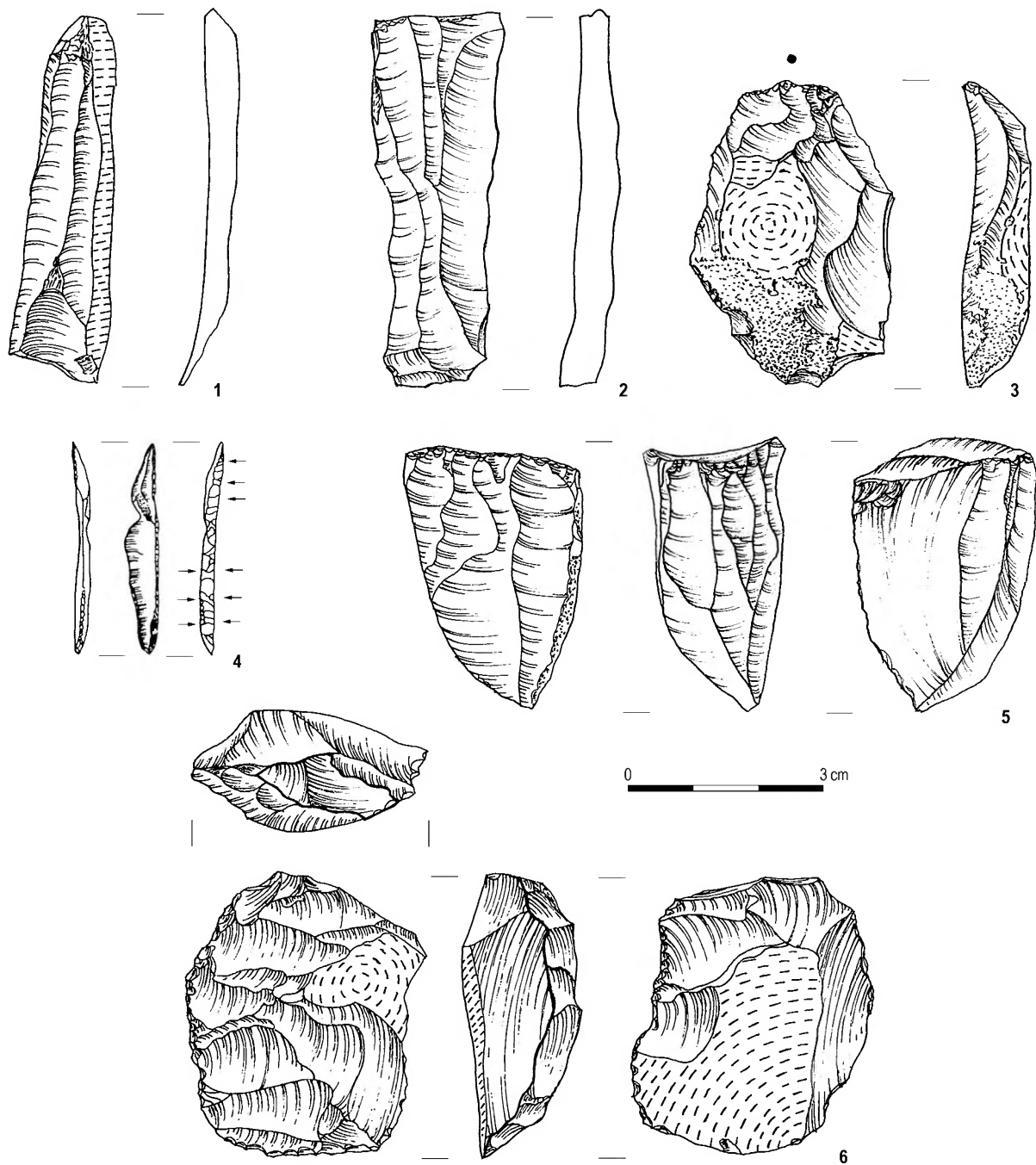
W trakcie badań wykopaliskowych na cmentarzysku kultury grobów kloszowych w Wieliszewie (T. Węgrzynowicz 2006) pozyskano niewielką, liczącą 18 okazów, kolekcję artefaktów krzemienych, z których 16 wykonanych jest z krzemienia czekoladowego, a dwa z narzutowego bałtyckiego. Większe lub mniejsze ślady działania ognia (zgrzania lub przegrzania) wykazuje 14 okazów.

W kolekcji przeważają wytwory, które można przypisać późnopaleolitycznemu cyklowi mazowszańskiemu (kulturze świderskiej). Należą tu przede wszystkim wióry, zwykle nieznacznie podgięte, reprezentowane przez jeden okaz z minimalnie ułamanym wierzchołkiem (Ryc. 1:1), dwa fragmenty proksymalne, cztery mezialne i trzy dystalne. Wśród tych ostatnich znajduje się wierzchnik ze śladami zaprawy odłupni i wierzchołka rdzenia (Ryc. 1:2) oraz dwupiętnik. Za atrybucją wiórów do cyklu mazowszańskiego przemawiają ich stosunkowo duże rozmiary oraz ślady dwupiętowości na pięciu z nich (Ryc. 1:1). Narzędzia retuszowane, które mogą być zaliczone do tej grupy, to krępy drapacz ze słabo wykształconym, minimalnie zakolonym, niskim i wąskim drapiakiem w części proksymalnej, nałożonym (?) na wierzchołek płaskawego rylca węglowego bądź jedynaka (Ryc. 1:3), oraz fragment wióra wierzchnika z częściowo retuszowaną krawędzią.

Okazy tej grupy z wyjątkiem jednego pochodzą z niewielkiej przestrzeni ćwiartki D ara 83, gdzie spoczywały w iluwium gleby na głębokości 50–60 cm od powierzchni ziemi, co przemawia za ich zwartością depozycyjną. Stosunkowo niewielka liczba okazów sugeruje jednak, że stanowią one jedynie część zespołu, zachowaną *in*

situ m.in. dzięki temu, że strefa ta leży poza wkopami związanymi z funkcjonowaniem cmentarzyska kloszowego. Zważywszy, że ćwiartka D ara 83 znajduje się na obrzeżu wykopów archeologicznych (por. T. Węgrzynowicz 2006, ryc. 3), jest prawdopodobne, że w nieobjętej wykopami sąsiadującej partii stanowiska zalegają w podobnej pozycji inne zabytki zespołu. Należy też nadmienić, że technika eksploracji (plantowanie) stosowana przy odsłanianiu stropowych części zagłębionych w ziemię obiektów grobowych, w tym przede wszystkim zdejmowanie próchnicy łopata, nie sprzyja wychwytywaniu całości materiałów krzemienych i że w związku z tym jakaś część artefaktów, zwłaszcza mniejszych, mogła zostać przeoczona przez eksploratorów. Z drugiej strony, w strefie z grobami, a tym bardziej w samych wypełniskach jam grobowych, artefakty zalegające w piaskach iluwium zostałyby z pewnością dostrzeżone. Nasuwa się domysł, że część „brakujących” materiałów krzemienych znalazła się wcześniej na wtórnym złożu w warstwie próchnicznej – bądź jako hałda z zakładanych jam grobowych, bądź wskutek odwiania nadległych osadów (humusu i iluwium), którymi pierwotnie były zapieczetowane – i że jako składnik warstwy próchnicznej zostały zdjęte z eksplorowanej powierzchni. Nie można jednak całkowicie wykluczyć, że niewielka liczebność zbioru nie jest efektem jego podepozycyjnego zubożenia, ale że reprezentuje jakiś specyficzny funkcjonalnie, epizodyczny pobyt grupy ludzkiej w tym miejscu.

Drugą wydzielającą się grupę tworzą cztery okazy o charakterze mezolitycznym: podstożkowaty jednopiętowy rdzeń wiórowy z silnie zakoloną odłupnią oraz

Ryc. 1. Wieliszew, pow. Legionowo. Zabytki krzemienne: 1.2 – wióry, 3 – drapacz, 4 – tylczak, 5 – rdzeń, 6 – ciosak. Rys. B. Karch
 Fig.1. Wieliszew, distr. Legionowo. Flint artefacts: 1.2 – blades, 3 – end-scraper, 4 – backed point, 5 – core, 6 – proto-axe. Drawn by B. Karch

przygotowaną, nieco siodlasto ukształtowaną piętą (Ryc. 1:5), termiczny fragment mikrolitycznego rdzenia, tylczak (Ryc. 1:4) oraz ciosak (Ryc. 1:6).

Zachowany w całości tylczak na smukłym wiórku z krzemienia kredowego (Ryc. 1:4) ma prawie prosty tylec, stromo łuskany na całej długości jednej krawędzi bocznej, dwustronnie w części przysędkowej. Oba końce uformowane są pazurkowo poprzez zaretuszowanie na stronę górną krawędzi przeciwległej do tyłca: na końcu proksymalnym – stromo, na dystalnym – półstromo, ubogo. Podobny, ale ułamany na jednym końcu okaz tylczaka z pazurkiem pochodzi ze stanowiska Wieliszew

IVA-5 (H. Więckowska 1985, s. 59, tabl. XXV:13), a inny, pazurkowy na końcu proksymalnym, z pobliskiej Komornicy (H. Więckowska, M. Marczak 1967, tabl. III:1). Atrybucja typologiczna naszego okazu zależy od przyjętego schematu typologicznego form tylcowych, nieco różnego u poszczególnych autorów (por. S. K. Kozłowski 1972, s. 18–31; T. Galiński 2002, s. 20–23). Najpełniej, jak się wydaje, odpowiada tylczakom typu Stawinoga, choć pazurkowane ukształtowanie wierzchołków i smukłość mogą przemawiać za łączeniem go również z ostrzami sowterskimi, igiełkowatymi, czy też z innymi, zbliżonymi wariantami tylczaków.

Ciosak (Ryc. 1:6) wykonany jest z płaskiego okrucha bądź obłupa z krzemienia czekoladowego. Powierzchnie opracowane są zwrotnie rozlewnymi bądź bardziej wydłużonymi odbiciami obocznymi od krawędziowych boków. Przekrój poprzeczny jest głównie, także w części przyostrzowej, w przybliżeniu równoległoboczny. Samo ostrze jest jednostronnie ścięte obocznym odbiciem zaostrażającym typu *coup de tranchet* i następnie dodatkowo ścienione w pewnej odległości od samej krawędzi ostrza. Przeciwna strona jest w tej partii płaska. Obuch opracowany jest wielokierunkowymi odbiciami, tępy. Krawędziowe boki i samo ostrze wykazują dość strome, drobne i niezbyt regularne wyłuski w układzie ciągłym. Na bokach nie mają one charakteru prawcowania podstaw do odbić formujących powierzchnie i są najpewniej związane z zatępieniem i regularyzowaniem krawędzi bocznych i (lub) osadzeniem okazu w oprawie.

Omawiany okaz uzupełnia katalog 82 ciosaków mezolitycznych oraz mapę polskich stanowisk z takimi wytworami opracowane przez M. Kobusiewicza (1973) i najpełniej odpowiada wyróżnianym przez tego autora ciosakom rdzeniowym typu 2. Od czasu tej publikacji listę uzupełniają liczne okazy z nowych odkryć i opracowań dawnych kolekcji (np. Z. Bagniewski 1995a, ryc. 5:7–10; 1995b, ryc. 12:1–5; 1996, ryc. 10:11, 22:1–4, 25, 35:22, 55:10, 65:15, 66:1–6, 67:1–3, 70:1; J. M. Burdukiewicz 1992; M. Kobusiewicz, J. Kabaciński 1993, ryc. 18:3; T. Galiński 1986, tabl. IV:1.2; 1988, tabl. XLIII:7; 1992, tabl. XXXVIII:11, LII:14, LXIV:1, LXVI:10, LXX:13.14, LXXIV–LXXVI, LXXVIII:4, LXXXII:1; E. Kempisty, H. Więckowska 1983, tabl. III:24; E. Kempisty, Z. Sulgostowska 1991, ryc. 41a, tabl. XXIII:2, XXIV, XXV; J. Libera 1995, tab. 2; 1998; H. Więckowska 1975, tabl. CXVIII:8.9; M. Masojć 2004, ryc. 15, 16:1, 28:18, 54:1, 55). Warto podkreślić, że jest to kolejne znalezisko ciosaka z rejonu wideł Narwi i Wisły, gdzie pięć okazów odnotowano na trzech różnych stanowiskach w samym Wieliszewie (por. H. Więckowska 1960, tabl. IV:11; 1975, tabl. CXVI:4.5, CXXI:10; 1985, tabl. XXIII:8), a jeden w Komornicy (H. Więckowska 1975, tabl. CXIV:1), jeśli nie liczyć dwóch innych okazów z budzącego kontrowersję przemysłu wieliszewskiego opartego na skałach wulkanicznych (S. Krukowski 1939–1948, s. 97–98, tabl. 42:3). Dwa dalsze ciosaki pochodzą ze stanowiska Stawinoga, w przyległym regionie doliny dolnej Narwi (M. Kobusiewicz 1973, tabl. XVI:1.2).

Należy przy okazji nadmienić, że ciosaki mogą być niekiedy trudne do odróżnienia od rdzeni, tym bardziej że krawędzie boczne, od których ścieniano okazy, są często nieregularne, a produkty takiej zaprawy, jak wskazują negatywne odbić, mogły mieć walor półsurowca. Trudności mogą też dotyczyć odróżnienia niektórych ciosaków odłupkowych od masywnych rylców: jak przyznaje H. Więckowska (1985, s. 68), okaz klasyfikowany pierwotnie jako nóż-rylec (H. Więckowska 1960, tabl. IV:11), następnie jako rylec węglowy boczny, został

przez nią ostatecznie uznany za ciosak. Co więcej, biorąc pod uwagę, że ciosaki nierzadko występują w kontekście zespołów schyłkowopaleolitycznych (np. Z. Sulgostowska 1978; 1989, tabl. III:9, XXII:10, XXV:2, XXXVII:1–5, LXI:7, LXII:10–12; K. Szymczak 1992, tab. 3, tabl. V:1, XXXV:1) i że na stanowiskach piaskowych często mamy do czynienia z palimpsestami pozostałości różnowiekowego osadnictwa z epoki kamienia, zawierającymi zmieszane elementy wczesno- i późnomezolityczne (por. M. Kobusiewicz 1973, tabela) bądź późnopaleolityczne i mezolityczne, kulturowo-chronologiczne przypisanie niektórych okazów może być problematyczne. Tak jest np. w wypadku dwóch ciosaków odłupkowych o szerokich ostrzach z Poznania-Starołęki, pierwotnie łączonych raczej z mezolitycznym komponentem tego wielokulturowego stanowiska (M. Kobusiewicz 1961, s. 21–22, tabl. III:1.5.8; 1973, tabl. XII:1.2), a następnie z jego członem schyłkowopaleolitycznym (M. Kobusiewicz 1999a, s. 42, tabl. XV:1; 1999b, ryc. 10:1.2).

Ciosaki mezolityczne są szeroko rozprzeszczerzone na obszarze Niżu, co jest głównie efektem adaptacji społeczności mezolitycznych do opanowanego ten region w holocenie środowiska leśnego (M. Kobusiewicz 1973, s. 93; H. Więckowska 1975, s. 414–415), podczas gdy zasięg ciosaków schyłkowopaleolitycznych jest bardziej ograniczony i wiąże się najczęściej – choć nie wyłącznie (np. S. Krukowski 1939–1948, s. 112–117, tabl. 23:28) – z miejscami wydobywania surowca krzemienno (M. Florek, J. Libera 1994, ryc. 1f; B. Ginter 1974; s. 41–42, tabl. XXX–XXXII; 1999, s. 165, ryc. 2; M. Kobusiewicz 1999b, s. 113, ryc. 10; S. Krukowski 1939–1948, tabl. 39:5, 47:1.2.4.5, 48:1–4). Znaleziska ciosaków na Rydnie (np. B. Ginter 1965, tabl. VII:3.5; E. Gieysztor-Szymczak 1981, ryc. 10a, 13k; zespoły mazowszańskie R I/96 i II/99) mogą ewentualnie mieć związek się z eksploatacją złoża hematytu przez społeczności schyłkowopaleolityczne i mezolityczne, chociaż liczebność okazów jest tu znikoma wobec powszechności śladów pozyskiwania i przetwarzania hematytu.

Tylczak jest stosunkowo najbardziej wyrazistym pod względem kulturowo-chronologicznym elementem niewielkiego zbioru o metryce mezolitycznej i najpewniej przypisać go należy do cyklu narwiańskiego (kultury komornickiej). Pozostałe trzy okazy mezolityczne mogą pochodzić z innego kontekstu kulturowego. Za dwoistością składnika mezolitycznego w kolekcji przemawia dodatkowo fakt, że tylczak wykonany jest z surowca kredowego bałtyckiego i że znaleziony został w arze 152, w oddaleniu od pozostałych trzech okazów mezolitycznych, pochodzących z ara 74 (ciosak) i 83 (T. Węgrzynowicz 2006, ryc. 3). Oczywiście, uwagi dotyczące fragmentaryczności zespołu schyłkowopaleolitycznego odnoszą się również do nielicznej kolekcji okazów mezolitycznych.

Dwa okazy: duży fragment tłuczka z krzemienia kredowego bałtyckiego, przerobionego prawdopodobnie

z rdzenia, oraz termiczny fragment rdzenia bądź grubego odłupka, trudno zakwalifikować do którejś z omówionych grup materiału.

Materiały uzupełniają gęstą mapę stanowisk o metryce późnopaleolitycznej i mezolitycznej ze zwydmionych tarasów nadzalewowych w widłach Wisły i Narwi, w północnej części Kotliny Warszawskiej. Najliczniejsze kolekcje wytworów krzemienych, w tym szczególnie wiele z gruntów należących do samego Wieliszewa, pozyskano tu w latach 1955–1963 w ramach prowadzonej przez ówczesny IHKM PAN (obecnie IAE PAN) ekspedycji „Dębe”. Podsumowaniem prac tej ekspedycji jest monografia pióra Hanny Więckowskiej (1985), która dotyczy 166 kolekcji z badań powierzchniowych i wykopaliskowych, w dużej mierze ogłoszonych drukiem już wcześniej, m.in. w kluczowych publikacjach dotyczących polskiego mezolitu (np. H. Więckowska 1975; H. Więckowska, M. Marczak 1967; R. Schild, M. Marczak, H. Królik 1975; S. K. Kozłowski 1972). Mapa i planiki lokalizacyjne dokumentujące badania ekspedycji „Dębe” wskazują, że nasze stanowisko nie

zostało wówczas odnotowane i że znajduje się kilkaset metrów na W od rejonu oznaczonego jako Wieliszew XII (H. Więckowska 1985, ryc. 1 i 34). Oba miejsca to ostańcowe, cyfrowate płyty piaszczystego tarasu nadzalewowego, częściowo zwydmione, oddzielone od siebie erozyjnym zagłębieniem starorzecza Narwi, wypełnionym torfami, namułami torfiastymi i piaskami tarasu zalewowego (por. R. Schild, M. Marczak, H. Królik 1975, s. 49–50, ryc. 9). Tak jak przy okazji badań kampanii „Dębe” – nastawionej na wykrywanie i eksplorację stanowisk z epoki kamienia – natrafiano na pozostałości osadnictwa łużyckiego i kultury grobów kloszowych, tak badania stanowisk z tych późniejszych okresów mogą przyczynić się do uzupełnienia bogatych już źródeł z epoki kamienia z tego regionu.

Mgr Andrzej Jacek Tomaszewski
Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie
ul. Długa 52
00-241 Warszawa

BIBLIOGRAFIA

- Bagniewski, Z.
1995a *Kontynuacja badań stanowiska schyłkowopaleolitycznego i mezolitycznego w Jaglisku na Pojezierzu Dobiegniewskim*, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne” XXXVI, s. 75–84.
1995b *Obozowisko kultury Oldesloe na terenie Pojezierza Dobiegniewskiego*, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne” XXXVI, s. 85–105.
1996 *Mezolit Pojezierza i Równiny Drawskiej*, *Studia Archeologiczne XXVIII*, Wrocław, s. 5–102.
- Burdukiewicz, J. M.
1992 *Mezolityczne narzędzie ciosakowate z Malerzowa, gm. Dobroszyce*, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne” XXXIII, s. 227–229.
- Florek, M., Libera, J.
1994 *Pierwszy sezon badań przykopalnianych pracowni w rejonie wychodni krzemienia świciechowskiego w Kopcu*, [w:] *Sprawozdania z badań terenowych Katedry Archeologii UMCS w 1993 roku*, Lublin, s. 3–14.
- Galiński, T.
1986 *Badania wykopaliskowe na stanowisku mezolitycznym w Tanowie w 1986 r.*, MZP XXXII, s. 71–84.
1988 *Z badań nad pradziejami Kotliny Płockiej w późnym plejstocenie i wczesnym holocenie*, „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku” 13, s. 3–167.
1992 *Mezolit Pomorza*, Szczecin.
2002 *Społeczeństwa mezolityczne. Osadnictwo, gospodarka, kultura ludów łowieckich w VIII–IV tys. p.n.e.*, Szczecin.
- Gieysztor-Szymczak, E.
1981 *Materiały ze stanowiska „Nad Piaską” w Grzybowej Górze, woj. kieleckie (na podstawie badań z lat 1977–78)*, WA XLVI/1, s. 78–98.
- Ginter, B.
1965 *Dwie krzemienice mezolityczne z Grzybowej Góry, pow. Starachowice (Rydno)*, *MatArch.* VI, s. 5–19.
- 1974 *Wydobywanie, przetwórstwo i dystrybucja surowców i wyrobów krzemienych w schyłkowym paleolicie północnej części Europy środkowej*, *PArch.* 22, s. 5–122.
1999 *Swiderian flint mines and workshops at Gójsć on the Upper Warta River*, [w:] *Tanged points cultures in Europe* (red. S. K. Kozłowski, J. Gurba, L. L. Zaliznyak), *Lubelskie Materiały Archeologiczne XIII*, Lublin, s. 164–168.
- Kempisty, E., Sulgostowska, Z.
1991 *Osadnictwo paleolityczne, mezolityczne i paraneolityczne w rejonie Woźnej Wsi, woj. łomżyńskie*, *Polskie Badania Archeologiczne 30*, Wrocław.
- Kempisty, E., Więckowska, H.
1983 *Osadnictwo z epoki kamienia i wczesnej epoki brązu na stanowisku I w Sośni, woj. łomżyńskie*, *Polskie Badania Archeologiczne 24*, Wrocław.
- Kobusiewicz, M.
1961 *Stanowisko z końca paleolitu i mezolitu z Poznania-Staroleki*, *FAP XII*, s. 1–23.
1973 *Some elements of the North-west European Mesolithic cultures in the Odra and Vistula Basins*, *PArch.* 21, s. 93–121.
1999a *Ludy łowiecko-zbierackie północno-zachodniej Polski*, Poznań.
1999b *Tanged point cultures of Greater Poland 25 years from the first approach*, [w:] *Tanged points cultures in Europe* (red. S. K. Kozłowski, J. Gurba, L. L. Zaliznyak), *Lubelskie Materiały Archeologiczne XIII*, Lublin, s. 110–120.
- Kobusiewicz, M., Kabaciński, J.
1993 *Chwalim. Subboreal hunter-gatherers of the Polish Plain*, Poznań.
- Kozłowski, S. K.
1972 *Pradzieje ziem polskich od IX do V tysiąclecia p.n.e.*, Warszawa.
- Krukowski, S.
1939–1948 *Paleolit*, [w:] S. Krukowski, J. Kostrzewski, R. Jaki-

- mowicz, *Prehistoria ziem polskich*, Encyklopedia Polska, tom IV, część 1 – dział V, Kraków, s. 1–117.
- Libera, J.
1995 *Późny paleolit i mezolit środkowowschodniej Polski, część 1: Analiza*, Lubelskie Materiały Archeologiczne IX, Lublin.
1998 *Późny paleolit i mezolit środkowowschodniej Polski, część 2: Źródła*, Lubelskie Materiały Archeologiczne XI, Lublin.
- Masojć, M.
2004 *The Mesolithic in Lower Silesia in the Light of Settlement Phenomena of the Kaczawa River Basin*, Studia Archeologiczne XXXV, Wrocław.
- Schild, R., Marczak, M., Królik, H.
1975 *Późny mezolit. Próba wieloaspektowej analizy otwartych stanowisk piaskowych*, Wrocław.
- Szymczak, K.
1992 *Północno-wschodnia prowincja surowcowa kultury świderkiej*, Acta Universitatis Lodzianis, „Folia Archaeologica” 15.
- Sułgostowska, Z.
1978 *Augustów-Wójtowskie Włoki. Osada paleolityczna i neolityczna*, WA XLIII/2, s. 173–211.
1988 *Prahistoria międzyrzecza Wisły, Niemna i Dniestru u schyłku plejstocenu*, Warszawa.
- Węgrzynowicz, T.
2006 *Cmentarzysko kultury grobów kloszowych w Wieliszewie, pow. legionowski*, WA LVIII, s. 215–264.
- Więckowska, H.
1960 *Powierzchniowe badania stanowisk wydmych na tzw. tarasie nowodworskim w r. 1955*, APolski V/1, s. 23–37.
1975 *Społeczności łowiecko-rybackie wczesnego holocenu*, [w:] *Prahistoria ziem polskich I*, s. 339–438.
1985 *Osadnictwo późnopaleolityczne i mezolityczne nad dolną Narwią*, Polskie Badania Archeologiczne 24, Wrocław.
- Więckowska, H., Marczak, M.
1967 *Próba podziału kulturowego mezolitu Mazowsza*, [w:] *Materiały do prahistorii plejstocenu i wczesnego holocenu Polski* (red. W. Chmielewski), Wrocław, s. 9–45.

FINAL PALEOLITHIC AND MESOLITHIC FLINT MATERIALS FROM A CLOCHE GRAVE CULTURE CEMETERY AT WIELISZEW

SUMMARY

During the excavations of a cemetery of the Cloche Grave Culture at Wieliszew (T. Węgrzynowicz 2006) a series of 18 chipped flint artefacts was unearthed at different depths, mainly from the illuvial layer. 16 specimens are of chocolate flint and 2 of erratic Cretaceous flint. As much as 14 items bear traces of having been burnt.

Two components can be tentatively distinguished within the series. The first, more numerous, comprises mainly blades and fragments of blades (Fig. 1:1, 2), as well as a poor end-scraper superimposed over a burin (Fig. 1:3) and a fragment of a retouched blade. Some of the blades are from opposed-platform cores (Fig. 1:1), a technical trait that, together with the dimensions of the pieces, enables us to attribute them to the Final Paleolithic Masovian (Swiderian) tradition. The second component is represented by as few as four pieces, but they are more culture-

-specific: a single-platform subconical core (Fig. 1:5), a thermal fragment of a microlithic core, a bi-pointed backed bladelet of the Stawinoga type (Fig. 1:4), and an adze or proto-axe (Fig. 1:6). The Stawinoga point is characteristic for the Komornica Culture, from an earlier part of the Mesolithic Period. As for the adze, on the Polish Plain it is a tool-type linked with the adaptation of the Mesolithic communities to the forest environment (*cf.* M. Kobusiewicz 1973).

Both assemblages are obviously incomplete and in disturbed position, which is due, among other things, to the digging of the grave pits.

The collection completes the rich Stone Age materials from the area of the lower Narev river, gathered and excavated in the years 1955–1963 (H. Więckowska 1985).

thum. A. J. Tomaszewski

WYKAZ SKRÓTÓW TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW WIELOTOMOWYCH

LIST OF ABBREVIATIONS OF PERIODICALS AND SERIAL PUBLICATIONS

AAC	– „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków	MZP	– „Materiały Zachodniopomorskie”, Szczecin
AAHung.	– „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest	PA	– „Památky archeologické” (wcześnie: „Památky archeologické a místopisné”), Praha
AFB	– „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege”, Berlin (Stuttgart)	PArch.	– „Przegląd Archeologiczny”, Poznań
APolski	– „Archeologia Polski”, Warszawa	PMMAE	– „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna”, Łódź
AR	– „Archeologické rozhledy”, Praha	PomAnt	– „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
B.A.R. Int. Series	– British Archaeological Reports, International Series, Oxford	Prahistoria ziem polskich	– <i>Prahistoria ziem polskich</i> , tom I: <i>Paleolit i mezolit</i> (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: <i>Neolit</i> (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom III: <i>Wczesna epoka brązu</i> (red. A. Gardawski, J. Kowalczyk), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978; tom IV: <i>Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego</i> (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: <i>Późny okres lateński i okres rzymski</i> (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981
BerRGK	– „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission”, Frankfurt a.M.-Berlin	Prussia	– „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia” (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde”), Königsberg i.Pr.
BJahr.	– „Bonner Jahrbücher”, Köln/Bonn	PZ	– „Praehistorische Zeitschrift”, Berlin-New York
BMJ	– „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern”, Lübstorf (wcześnie: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...”, Schwerin/Rostock/Berlin)	RArch.	– „Recherches Archéologiques”, Kraków
CRFB	– Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum	RB	– „Rocznik Białostocki”, Białystok
FAP	– „Fontes Archaeologici Posnanienses” (wcześnie: „Fontes Praehistorici”), Poznań	RO	– „Rocznik Olsztyński”, Olsztyn
Inf.Arch.	– „Informator Archeologiczny. Badania rok ...”, Warszawa	SJahr.	– „Saalburg Jahrbuch”, Berlin-New York
InvArch.	– „Inventaria Archaeologica, Pologne”, Warszawa-Łódź	SIA	– „Slovenská archeológia”, Bratislava
JmV	– „Jahresschrift für mitteleuropäische Vorgeschichte”, Halle/Saale	SovArch	– „Sovetskaâ Archeologia” (Советская археология), Moskva
JRGZM	– „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz”, Mainz	SprArch.	– „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków
KHKM	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa	SprPMA	– „Sprawozdania P.M.A.”, Warszawa
KSIA	– Kratkie soobšeniâ Instituta arheologii Akademii nauk SSSR (Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР), Moskva	WA	– „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa
MIA	– Materialy i issledovaniâ po arheologii SSSR (Материалы и исследования по археологии СССР), Moskva	ZNUJ	– „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków
MatArch.	– „Materiały Archeologiczne”, Kraków	ZOW	– „Z otchłani wieków”, Warszawa
MS	– „Materiały Starożytne”, Warszawa		
MSiW	– „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa		
MSROA	– „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemyśl/Tarnobrzeg)		

Państwowe Muzeum Archeologiczne. Warszawa 2006. Wydanie I. Nakład 500 egz.
Druk i oprawa: DRUKARNIA Janusz Bieszczad, ul. Moszczenicka 2, 03-660 Warszawa